

na temu:

socijalistički humanizam i jugoslovenska kultura

žika berisavljević

NA MARGINAMA PROGRAMA SKJ

Bilo bi svakako bolje i korisnije da sam osnovne teze koje sadrži ovaj tekst mogao potpunije obrazložiti i potkrepiti opšte tvrdnje nekim evidentnim argumentima naše tekuće kulturne prakse. Kako mi, nažalost, trenutne mogućnosti to ne dozvoljavaju (a zahtevalo bi to i znatno više prostora), dogovorilo sam se sa urednicima „Polja“ da uz ovakvu napomenu objavim neizmjenjeni, svoga znatno šireg rada, koji sam (pod naslovom „socijalistički humanizam u Programu SKJ i praksi Jugoslavije“) otkrio 21. septembra 1962. godine na Visokoj školi političkih nauka u Beogradu.

Misli koje ovaj prilog sadrži nisu, sigurno, nove autentične, niti se potpuno podudaraju sa svim zahtevima sazrija ovogodišnjeg Strajkovskog susreta. Ali, verujem da će i one, bar kao pokušaj principskog razmišljanja o nekim humanističkim zadacima kulture (kao dela revolucionarnog razvika jugoslovenskog socijalističkog društva (koliko-toliko uticati da se i ova strana problema ne zanemari prilikom naših razgovora; strana koja je — prema mom osećanju društvenih kretanja — danas izvanredno aktuelna i nužna za kompletno i kvalifikovano razmatranje pitanja kojim namjera da se bavi i Strajkovski susret.

Kao jedan od najizrazitijih humanističkih dokumenata među bezbrojnim pisanim političkim projektima, koji postoje u savremenom svetu i izrazite utiču na njegovu političku klimu, a i kao celovita koncepcija revolucionarnog socijalističkog razvika jugoslovenskog društva, Program SKJ sadrži i originalne i značajne stavove o društvenim funkcijama kulturnog stvaralaštva i temeljnim principima naše kulturne politike. On se izričito zalaže za kulturno stvaralaštvo oslobođeno bilo kakvih administrativnih stega pragmatističkih koncepta, birokratskog uplitanja i destruktivne građanske izgubljenosti, za kulturno delanje upućeno na radnog čoveka i posvećeno njemu. Takav dokument kakav je Program SKJ drugačije ne bi ni mogao da se postavi prema kulturi — on je sav prošet borbon za oslobodenje čoveka, a kultura i umetnost su sinteza bitnih elemenata čovekove suštine: svesti, kreativnog delovanja, emocija i sposobnosti da doživljava lepo. Program se već i na taj način, a i izričito, zalaže za demokratsku suštinu kulture, tj. za kulturu mas — ali on pritom ne srozava

kulturu na nivo primitivnog i jeftinog. Njegova koncepcija kulture nije zahtev za takvom degradacijom kulture nego pretpostavlja ozbiljne napore usmerene na podizanje senzibiliteta radnih ljudi do nivoa dostojnog savremenog čoveka, od takvog stepena da mu i dostignuća vrhunske kulture postanu dostupna i potrebna u svakodnevnom životu.

U stvari, humanističke funkcije jugoslovenske kulture Program shvata mnogostruko. Najnačelnije govoreći, kao organski deo socijalističkog narastanja društva, kultura u socijalizmu mora na svojevrsan način da rešava upravo one zadatke koje socijalistički razvitak u celini rešava; kao subjektivni i univerzalni izraz položaja čoveka u svetu koji ga okružuje, kao izrazita i kompleksna ljudska reakcija na svakodnevne uslove njegove egzistencije, na njegove uzlete, ali i njegove tegobe i padove, ona u procesu razotudjenja, kao potencijalno imanentnom procesu socijalističkog razvika Jugoslavije, ima posebno i važno mesto, ona i sama postaje vid i izraz tog sveopšteg praktičnog razotudjenja. Iz ovakvog humanističkog

aktivizma proizilaze brojni njeni određeni zadaci među kojima su, mislim, primarni:

Prvo, kao kultura društva u kome se vrše promene od svetsko-istorijskog značaja, ona mora biti i svedočanstvo i dejstvujući činilac takve revolucionarne prelazne epohe, izražavajući u ime čoveka, u ime najdubljeg njegovog intimneta, svu veličinu čovekovog dela, ali i svu tragiku cene kojom to delo plaća, svu dramatičnost lomova koje u ljudima samim ili oko njih njihovom sopstvenom delatnošću izaziva. U tom smislu, kultura i umetnost kod nas moraju postajati izrazom sve složenosti čovekovog položaja u procesu industrijalizacije socijalističkog tipa i svih onih raznolikih efekata toga procesa na svest i psihologiju čoveka koji se našao u njegovom središtu. Njena je značajna funkcija da ubrza oslobađanje masa radnih ljudi, izraslih i ograničenih u zabludama jednog primitivnog, patrijarhalnog, sitno sejačkog mentaliteta, od iskrivljenosti svesti o svetu i životu, koju su iz svojih sredina poneli, i da pomoćne procese njihovog izrastanja i u moderne proizvođače i sposobne upravljače. Zato je neophodno još puno više angažovanih stvaralaca koji bi stagom svojih ovako opredeljenih talenata svesno potpomogli proces urbanizovanja našeg društva i stalnog humaniziranja konkretnih životnih ideala naših radnih ljudi.

Drugo, kultura — već zbog toga — mora biti važan oblik humanističke kritike društvenog razvika. Socijalizam kao društvo sve manje antagonističkih protivurečnosti mora u svim trenucima svoga istorijskog hoda posedovati kritičan odnos prema sopstvenom kretanju. Kultura i umetnost upravo tu imaju osobito važnu ulogu — one su najsuštinstvenije revolucionarne samo ukoliko su više pripadajući uzemirena svest u odnosu na sve oblike društvenog preobražaja, a ne slepo pokorna služavica dnevnog političkih koncepta onih činilaca, koji se ex officio nalaze na čelju društva. Jedino tako kultura može biti stvarno izraz čovekovog stvaralaštva i stvarno okrenuta prema životnim i suštinskim problemima svoga vremena i svoje epohe. U tom smislu kultura mora biti uvek prisutni konstruktivni bunt protiv nesloboda

čovekove sadašnjosti, ali progresivni bunt iskazan u ime socijalizma i njegove bliske budućnosti, a ne žalopojni, sentimentalni vapaj za prošlošću.

Treće, kulturno delanje u Jugoslaviji nužno je, po logici suštinskih komponenti našeg socijalizma, otvoreno prema svetu, prema svim zbivanjima i kulturama drugih naroda. Ali, to bi znatno više morala da bude otvorenost sa stavom, sa odnosom prema onome što nas zapahnuje spolja, a ne nekritički, konformistički, balanserski, provincijalni inferiorizam, koji sa „divljenjem“ i nerazumevanjem prihvata sve što nam — često pomodno, ne retko u suštini nazadno i dehumanizirajuće serviraju tzv. „velike kulture u svetu“.

Cetvrto, kultura po svojoj suštini, mora biti usmerena na sposobljavanje radnog čoveka da ljudski izživljava svoju dokolicu. S obzirom na činjenicu da za jugoslovenske radne ljude sam rad u proizvodnji postaje sve manje otuđen, da se radni čovek u procesu rada počinje osećati suštinski slobodnim, dokolica tim više mora prestajati da bude poseban vid njegovog otuđenja, prostrana sfera svakojakih iluzija u koju se beži iz neljudske realnosti, njegova opojna i kratkotrajna šarena varka o „boljem životu“ i o „ostvarenoj sreći“.

Samo isticanje ovih osnovnih humanističkih funkcija jugoslovenske kulture ozbiljna je kritika naše savremene kulturne situacije. I pored sveg napretka koji je ostvarila — a koji je nesumnjiv — kultura kod nas, i ona kreativna, vrhunska, i ona masovna, premalo se još uvek faktički rukovodi tim principima. Ne mali broj poslanika na ovom polju previse je preokupiran sopstvenim zabludama, ograden u svoje intelektualističke šeme i sfere, a pretnalo se bavi realnošću oko sebe i problemima realnih ljudi u njoj. Prilično su česte pojave nedostatka moralne hrabrosti i stvaralačke visprenosti da se javno kaže reska i istinita kritička reč, brojna su nasledanja pomodnim kretanjima u kulturi zapadnih zemalja, mnogo je neprincipijelnog i palanačkog u odnosima neidentičnih stvaralčkih škola, pogleda i stilova, nedovoljni su napori samih stvaral-

laca kulture da oni kulturu čine bliskom masama, prilično je veliki raskorak između kulturne politike i kulturne akcije društva, kao i između organizatora kulture i kulturnih kreatora.

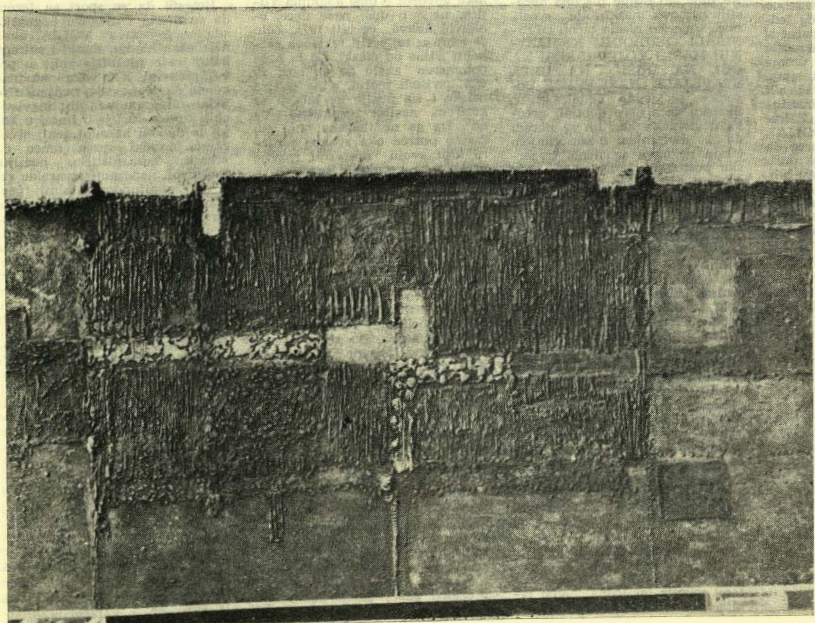
Sem toga, komercijalizacija kulture postaje evidentna pojava. To, kao i poplava improvizatorstva, ima za rezultat preplavljenosti kulturnog tržišta raznolikim formama najobitnijeg sunda. Radnom čoveku, kome treba pomoći da se podigne na nivo stvarne kulture, ne retko se serviraju sadržaji koji postizu suprotan efekat: idealizira mu se svet od koga se on jedva otrgao, na nivo kulta podiže se život dostavrenog čoveka, trivijalno i banalno mu se servira kao umetničko, neiskreno se, lakirajuće govori o našoj stvarnosti. Kao da lakiranje istine, pa ma koliko ružno, pomaže njenom prevazilaženju.

Ovakve i druge pojave, koje degradiraju i kulturu i ličnost, još dugo neće biti nesvojtvene našem kulturnom životu. Iluzija bi bila to i očekivati. Ali, komunisti i drugi nosioci progresivnog kulturnog razvika morali bi biti daleko kritičniji prema takvim pojavama. Ne samo „oficijelno“, niti samo „u ime SKJ“, nego istovremeno i u ime sopstvenog stava i savesti. Ako igde, ono uvek napretka može biti samo uz stalnu borbu ideja i shvatanja i zato nju u svojoj njoj konkretnosti ne treba izbegavati.

Naravno, kultura je javni rad i zato je uvek javno i treba ocenjivati. Birokratiji i inferiorci, a ne komunisti — revolucionari, čine to anonimno, zakulisno, ne retko zaklonjeni iza paravana društvenih foruma i njihovih autoriteta, što — ako nije i lični stav članova tih organa — samo šteti slobodi stvaralaštva na ovom polju i afirmaciji i razviku ličnosti ljudi koji tu rade.

¹ Ovde se pri upotrebi pojma „kultura“ postavlja i u vidu njegove više značenja. Ali, suštinske tvrdnje ovog priloga relevantne su i za najšire tumačenje ove kategorije: šta više, one se mogu potpuno razumeti tek kada se takvo tumačenje ima u vidu.

² Iako što glasno žele da predstave razni — otvoreni, i prikriveni — zavodom č. jednog dela kulturne inteligencije koji se još uvek čine „realnim beserijem“ o inteligenciji kao „elitni“ društva i kulture kao njenog privilegija.

trugovi II. 1962. (obje)

MILE SKRACIC

SVETOZAR BALTIC
svetkovanje

Jutarnji crveni otkosi po vidiku
k'o moja rana dišu. U vodi u pesku
raspada se bolesno nebo. Kost
više ne čuvaju sreće i ono
u vazduhu plače.
Podjednako zveri i krv
mojoj pesmi prete.
Jutarnji cveć na obronku
svojim smešom leto ugošćava.
Različito govore prsti,
različito pate meseci.
Neko dete vidim u blesku
budućeg moć krika.
Jadno moje lice, tmasti pejzažu
straha.
Odešam i zaboravljam tornjeve
što čereće noć neukog vri.

nedelja

Padu vetar zelenilom pokošen.
Moje su ruke u zemlji i mirišu na ugali.
Neko mi se približava s rečju
pretvorenom u staklo. Padaju cvetovi
po mojoj glavi i penušavo diše dan.
I noge su mi u zemlji. Kroz kosti
mesto sna prolazi vitka svetlost.
Daleko iza groblja taloži se vreme.
Hor pita u vazduhu
pevući svoju propast odlazi.
Padu vetar pokošen zelenilom.
Glasno umesto koraćam slobodi
što po krovovima žubori.
Pucketaju jesenje vatre.
Pod kojim noktima hiljada svitaca vri.